

REPORTAAZ TELEVISIOONIS

R. K a r e m k e,

Tallinna Televisioonistuudio kommentaator

Teema niisuguse pealkirjaga pretendeerib sügavale teoreetilisele analüüsile, paljude tarkade raamatute loovale läbitöötamisele. Kuid mis parata, televisioonil - rääkimata tema üksikutest žanrideest - puuduvad niisugused raamatud, puudub teooria. On vaid mõningad trükis avaldatud mõtted, mis sageli käivad üksteisele risti vastu.

Seepärast televisiooni kohta, meie loomingu kohta kehtib täiel määral ütlus, mida viimasel ajal saadetes kipume kuritarvitama: "Elame toedal ajal". Tõepoolest, meie silmade all, meie oma kätetõena sünnib teooria, millest nii hädasti puudust tunneme - televisiooniteooria. Seepärast tugineb ka käesolev ettekanne isiklikele tähelepanekutele ja mõtisklustele. Paljusid väiteid selles tuleb võtta hüpoteesidena, mille üle tuleb vaielda. Ja nii see peabki olema, sest hüpoteesist läbi praktika puhastustule arenebki teooria.

Televisioon kasutab praegu tuntud nõuannet: "Kui teil pole vormi, aga on sisu, siis alustage sisust."

See on hea nõuanne. Televisioonil pole veel kindlat vormi (vaidleme üksikute žanride "televisioonipärasuse" üle, kasutame teiste kunstiharude ja žurnalistika vorme), kuid sisu on. Sellele ei saa keegi vastu vaielda. Viimasel ajal teebki Tallinna TV tõsiselid ponnistusi saadete sisu-

tiheduse tõstmisel, nende õigel ideoloogilisel suunamisel, aadressi määramisel, võitluse programmi resultatiivsuse eest. Kuid samas on stuudio loid uute vormide otsingul. Kui kunagi sündisid niisugused saated, nagu "TV viievõistlus" ja "Reis ümber maailma" (noortele mõeldud viktoriinid), "Tulipunkt", teleretsensioonid, "Inimene ja loodus", "Mitte jumal vaid inimene", "AK sõidab välja" jne., siis käesoleval ajal pole me midagi uut välja toonud. Kuid teame hästi kuldset tõe, mida alati peame arvestama: huvitava, õigesti valitud vormita läheb kaduma ka kõige parem sisu.

Oma praktikast tean õelda, et puhas võitluses vaataja tähelepanu eest tuleb maksta lõivu saate ajas ja ettevalmistuses vormile, et vaataja nendest ideedest, mida pakume, maksimumi kätte saaks.

Nüüd siis lähemalt ühest TV žanrist - reportaažist.

Meil on saanud kombeks igat stuudiovälist saadet nimetada reportaažiks. Esimesel üleliidulisel reporterite nõupidamisel aga liigitati reportaažid järgmiselt: reportaaž, mis antakse sündmuskohalt otse eestrisse (kõrgeim vorm); reportaaž-vestlus kahe inimese vahel (nõutav tekstita vestlus!); reportaaž - kollektiivne vestlus, kus on mitu sündmuse nägijat; reportaaž-otšerk; reportaaž-loeng, mida juhhib insener-spetsialist; reportaaž-kommentaar; diskussioon - vestlus ümmarguse laua taga.

Sellest nähtub, et reportaaži kui žanri mõiste on TV-s veel väga segane. Žanridele, nagu intervjuu, olukirjeldus, kommentaar, on lihtsalt juurde lisatud sõna "reportaaž". Lisaks on tekkinud veel niisugused kbarikud mõisted nagu "reportaaž-kollektiivne vestlus".

Arvan, et ka TV reportaažile kui saatevormile on lähedased needsamad jooned, omadused ja tunnused, mis ajakirjanduslikust, raadio- ja kinomaterjalist teevad reportaaži. Sellest oli juttu eelnevates kirjutistes.

Mis on siis televisioonireportaaž? Kõige autoriteetseks pean formuleeringut: "Reportaaž on selle kajastus, mis toimub elus, kohalviibija jutustus aktuaalsest sündmusest."

Kohalviibija all on mõeldud reporterit, kaamera~~me~~hi, režissööri.

Lähtudes sellest formuleeringust, pole raske tulutada TV reportaaži nelja tähtsat tunnust. Need on:

Esiteks - sündmuse olemasolu.

Teiseks - kohalviibimise efekt (reportaaž peab andma vaatajale tunda, nagu ta ise võtaks sündmusest osa).

Teine tunnus on psühholoogiliselt arusaadav, sest iga vaataja tahab ise olla seal, kus toimub midagi põnevat. Seepärast peab televisioonireportaaž toimuma absoluutses olevikus, ta peab elama sündmusega samaaegne.

Teine tunnus ei välista reportaaži salvestamist ja selle eetriaseandmist sündmuse ajalise nihkega. Vaataja saab ikkagi kohalviibimise efekti osaliseks, sest reportaaž on salvestatud sünkroonselt sündmusega.

Kolmandaks - liikumine, mõtte ja tegevuse rändamine mõõda neid punkte, mis iseloomustavad kõige paremini sündmust. Liikumiseeta pole reportaaži, nagu pole istuvat reporterit.

Neljandaks - idee, meeleolu, vastava atmosfääri edasiandmine.

Nagu reportaaž üldes, kuulub ka TV reportaaži informatsiooniliste žanride hulka. Ta on laiendatud informatsiooni kõrgeim vorm. Seepärast peab reportaaž loomulikult täitma informatsioonile esitatud põhinõudeid.

Esiteks peab informatsioon agiteerima, kasvatama. Selleks tuleb leida huvitav, aktuaalne fakt.

Teiseks on informatsiooni eesmärk edasi anda uudist, seega jutustada uuest, tärgvast, entud momendile kõige iseloomulikumat.

Kolmandaks - informatsioon peab olema täpne.

Samal ajal erineb televisioonireportaaž paljus ajalehe-, raadio- ja kinoreportaažist. Televisioon on kõige lähedasem oma objektile, originaalile - elule. Juba oma tehnilise teostuse poolest (vastuvõtt ühendab endas nii kuulmis- kui ka nägemisvõimaluse) on saavutanud TV re-

portaaž täieliku kohaloleku efekti. See on televisiooni-
reportaaži esimene spetsiifiline iseärasus.

Teiseks lähuvad TV reportaažid 99-protsendiliselt
otse eetrisse. Tallinna televisioon ei pretendeeri kaadris
tegutseva reporteriga reportaažide salvestamisele ei video-
magnetofoni ega filmilindi vahendusel, sest siis kaotaks
televisioon oma võlu. Salvestatud reportaaže kasutatakse
programmis vaid neil juhtudel, kus otseülekande kaamerad
oma kohmakuse ja vähese liikumisvõime tõttu muutuvad abi-
tuteks (kaevandus maa all, kraana noole tipp, kihutav kiir-
rong jne.). Kuid televisioonitehnika progress kõrvaldab
juba lähemas tulevikus ka selle puuduse. Portatiivsed üle-
kandekaamerad püüevad koos operatori ja reporteriga nii-
sugustesse paikadesse, kus siiani võimutes uudiste ja
sündmuste edasiantajana vaid raadiomehe mikrofoni ja ajakir-
janiku sulepea.

Kuid reportaaži otse eetrisse andes kaob võimalus
selle järeltöötlemiseks. Kaob võimalus ebaõnnestunud lõigu
kordamiseks, selle kõrvaldamiseks. Ja millest on lausa
tulieliselt kahju - kaob võimalus hilisemaks reportaaži
täpsemaks analüüsiks, arhiividesse ei jää peaaegu mingit
jälge ... Nii et teine spetsiifiline omadus sisaldab endas
niihästi häid kui ka halbu külgi.

Kolmandaks spetsiifiliseks omaduseks loen TV repor-
taažilt nõutavat intiimsust. Vaataja võtab reportaaži
vastu oma kodus, ainult sellele kodule omases miljööös, sa-
geli toatuhvlid jalas, kohvitass käes või suits ees. Ja
siiski on ta keskendunud vaid üheks - programmi jälgimi-
seks. Televisioonireportaaži ajal on tal võimalik nagu
vestelda nendega, kes tegutsevad, selgitavad, näitavad ja
kõnelevad ekraanilt, teha nende arvel nalja ja kriitilisi
märkusi, mida meie, televisioonimehed, peame kõige rohkem
kartma. Minnes ekraanile, tunned seda sageli ka ise mingi
kuuenda meelega ja punastud. Järelikult ei tabanud sa seda
hägletooni, meeoleolu ja tempot, mis võiks sobida oma kodus
televisori ees istuvale vaatajale. Sellepärast oleneb

iga reportaaži õnnestumine sellest, kuidas suudab ekraanil esinev inimene luua intiimsuse õhkkonda, kui palju suudab ta unustada, et teda jälgib 300-400 tuhat vaatajat ja suhelda tema vastas istuva ühe-kahe inimesega, keda ta peab sõpradeks ja vanadeks tuttavaiks.

Neljandaks spetsiifiliseks ja kõige tähtsamaks omaduseks tuleb lugeda seda, et televisioonireportaaž on eranditult kollektiivne looming. Loominguline brigaad koosneb järgmistest põhilülitest: reporter, režissöör, režissööri abi, operaatorid, helirežissöör, valgustajad. Kordan, need kõik on l o o m i n g u l i s e d t õõtajad sõna otseses mõttes. Muidugi peab selles armees olema kindral. Viimaste aastate praktikas on selleks saanud reporter.

Ka raadioreportaažist võtab osa hulk inimesi - helitehnikud, monteerijad jne. Kuid valdavas enamuses on need tehnilised tõõtajad. Loovas osas esineb üks - reporter, kes Eesti Raadio praktikas on ühes isikus režissöör, helirežissöör ja monteerijs.

Televisioonireportaaži õnnestumiseks on vajalik, et kogu loominguline brigaad, kõik tema lülid tunneksid end ajakirjanikena, oleksid vastava ettevalmistusega. Siin puutumegi igapäevases tões kokku terava vastuoluga. Režissöörid, kuulnud seda, hüüavad nüüd: "Mina ja ajakirjanik! Vabandage väga, aga kunst? Televisioon on ju kunst. See on kirja pandud partei uues programmis."

Televisioonireportaaž võib tõepoolest tõusta kunstiks, kui ta ei kujuta endast ainult kuiya fakti teatamist, sest televisioonireportaažis on kõige rohkem inimeste sisemaailma, meeoleolu, aktuaalsust, huvitavust, üllatavust. Ja elust võetud faktide valik, nende õige reastamine, loominguiliste tõõtajate võime ellu vahele segada ja teha eeltoodu najal suuri üldistusi muudabki reportaažis fakti kunstiks. Televisioonireportaaž astub iga sammuga lähemale publitsistikale.

Vladimir Sappak ütleb: "Televisiooni lähteelement -

elav inimene ekraanil - kannab endas juba ise kunsti algeid. Ekraan tüpiseerib inimest, ekraan demonstreerib tema iseloomu, ekraan paneb ta erilisse vahekorda vaatajaga."

Niisiis: juba täna kujutab televisioon endast nähtust, kus on sujuvalt ühte sulanud žurnalistika ja kunsti funktsioonid. Sellest praktikas jälle vaidlused, probleemid. Kes on televisioonireportaažis kandev pool - reporter või režissöör? Toimetus või režissöör?

Huvitav on, et Ameerika Ühendriikides üeldakse veel praegu televisiooni kohta kirjutatud materjalides, et televisioonireportaaži esimene reporter on kaamera. Kaamerad võib panna väljakule, parkidesse, tänavale, nad sisse lülitada ja anda reportaaži. Kuid selliste ekspromptmeetodil tehtud saadete puhul saame peegelduse, mitte reportaaži.

Lenin nimetas dokumentaalset kino "kujundiliseks publitsistikaks". Ta mõtles selle all kantlemata ekraani kujutise füüsilist tajutavust. Lenini näpunäited jäävad seaduseks ekraani publitsistlikele vormidele, esmajoones televisioonipublitsistikale. Ainult kaamera ei suuda luua reportaaži. Alles siis, kui selle taha tuleb inimene, sünnib tema mõistusliku valiku, elu näitamise, loomingu kaudu publitsistika. Ainult kaamera väljenduslikke võimalusi kasutades on siiski mõeldamatu tuua ideed, arendada teemat, süžeed, teha üldistusi. Seepärast tulebki kujundlikus publitsistikas esiplaanile sõna. Televisioonireportaažis on selleks reporteri jutustus, kommentaar, vestlus sündmustest osavõtjatega.

Nii et, lugupeetud režissöörid, reportaažis usaldage rohkem sõna! Ei ole tarvis otsida ainult pildilist lahendust, vaid ka tekstilist kompositsiooni. Seda enam, et meie autoriteet, kesktelevisiooni populaarne reporter Fokin väidab, et "ilusaim kujutis ekraanil on mõtlev inimene".

Kuid sellest ei tule nii aru saada, et televisiooni-

reportaaž tuleks muuta raadioreportaaži ülekandeks kaamerate abil!

Niipalju televisioonireportaaži spetsiifilistest omadustest. NÜÜd reportaažide klassifikatsioonist.

Meie televisiooniteadlaste Jurovski ja Boretski järgi jagatakse televisioonireportaaže kolme tunnuse järgi.

Esiteks, temaatika ja ettevalmistuse järgi jagunevad reportaažid sündmuslikeks ja temaatilisteks reportaažideks. Teiseks, reporteri osvõtu järgi kaadritaguse tekstiga (ülekanne) ja kaadris esineva reporteriga reportaažideks. Ja, kolmandaks, teostusviisi järgi otse- või salvestatud (videomagnetofon, film) reportaažideks.

Sündmuslike reportaažide näiteks on ülekanDED paraadidelt, koosolekutelt, spordivõistlustelt. Neid tehakse tavaliselt kaadritaguse tekstiga.

Televisiooni tehniline võimalus kaamerateaga näidata sündmusi nendega samaaegselt on tegelikult reportaaži isaks, millest ongi välja kasvanud televisioonireportaaž.

Temaatiliste reportaažide puhul on vajalik probleemi kõrval sündmuse olemasolu. Mii kummaline kui see ka ei tundu, on televisioonivaataja jaoks sageli sündmuseks meie reporteri kohalviibimine paigae, kus lahendatakse saate teema. Kuid temaatilises reportaažis peab olema otse kohustuslik see, et probleemi käsitus on sündmusliku iseloomuga. Selles peavad olema sündmusele omased jooned, areng, liikumine.

Edasi mõni sõna reportaaži metoodilistest alustest ja reporteri isikust televisioonis.

Ettevalmistus reportaažiks algab teema valikust.

V. Pant on avaldanud trükisõnas järgmise mõtte:

"Millest tuleb, et kõikide reeglite järgi tehtud reportaaž jätab meid külmaks? Kõik näib olevat "kohal", puudub ainult - vaataja. Või vaatab mõnda teist saatjat."

Asi on selles, et vaataja ei tahagi alati olla seal, kua on reporter.

On olemas reportaažlikud teemad, kus sündmused arenevad dünaamiliselt, näit. rahvapidustused, uue masina katsetamine, näituse avamine, külaliste saabumine, kohtumine delegatsiooniga jne. Kuid see kõik on ainult väline tingimus. Teema valikul on palju tähtsam selle aktuaalsus, tähtsuse arvestamine. Näiteks reportaaž lennuväljalt. Harilikku lennuki saabumine ja TU-124 esmakordne lend Moskvast Tallinna. Harilik lennuk, kui ta ei too kaasa eriti tähtsaid isikuid, ei anna mingit teemat reportaažiks, kuid TU saabumine on suurepärase teema.

Hiljuti andis kesktelevisioon reportaaži ühelt Moskva ehitusplatsilt, kus püstitati elumaja rekordilise kiirusega. Esimene, teine ja kolmas saade olid äärmiselt huvitavad, sest tegemist oli maailmaklassilise tulemusega. Järgnevad reportaažid sellest sarjast hakkasid aga tüütama niikasti vaatajate kui ka reporterite ennat, sest midagi huvitavat enam juurde lisada ei suudetud. Juba neljandal korral oli selge, et rekord tuleb tõepoolest suurepärase ja maha püstitatakse kindlasti.

Ühe ja sama teema pidev kordamine vähendab reportaaži emotsionaalsust.

Teine punkt reportaažiks ettevalmistamises hõlmab tehniliste võimaluste väljaselgitamise. Televisioonis omab see tohutut tähtsust. Juba tehnilistel põhjustel ei saa televisioonireportaaži teha kõikjalt sealt, kust tahame. Ma ei räägi õhulennust, laevasõidust või Oleviste kiriku torni otsa ronimisest, mida ei luba ülekandeaparatuuri paiksus. Näiteks pole ka otse saatemasti lähedusest võimalik kõikjalt reportaaži teha, sest suured majad varjavad meie saatejaama parabooli vastevälja mastile.

Ülekandejaama tegevusvõimalused vähenevad kaugusega saatejaamast ja teataval piiril osutuvad need koguni nulliks.

Telereportaaž on teostatav vaid siis, kui ülekandekohas on võimalik kasutada teatava tugevuse ja vähesed pinged kõikumistega voolu, kui on olemas telefoniside

korraldamise võimalus jne. jne.

Kõik see nõuab reportaažiks valmistuvalt reporterilt ja muidugi kogu loominguliselt brigaadilt küllaltki põhjalikke tehnilisi teadmisi ja organiseerimisoskust.

Kolmandaks ahelaks ettevalmistuslülis on teema lähem tundmaõppimine.

See nõuab loominguliselt brigaadilt, eeskätt aga reporterilt põhjalikku tšõd, mille hulka kuulub vastava kirjandusega tutvumine, perioodika uurimine, terminoloogია omandamine, oletatavate vestluskaaslaste väljaselgitamine, konsultatsioonid spetsialistidega jne. Loetelust võib teha järelduse - see kõik nõuab palju aega, püsivate teadmiste omandamist ühel küllaltki kitsal elualal.

Jah, nii ta on. Kuid praktika näitab, et ühel ja samal mehel tuleb teha reportaaži täna lasteaiast, homme raadiotehasesest, ülehomme matusest, nädala pärast põllumajandusnäituselt. See on paratamatu niikaua, kuni on nappus koosseisudest, kuni pole loodud spetsiaalset TV-reporterite ettevalmistuskeskust kõrgemate koolide juures. Teema põhjalik tundmaõppimine piirdub praegu vaid mõningaste hädapärase teadmiste omandamisega.

Kas teha televisioonireportaaž ekspromptmeetodil või kindlalt väljatšõtatud plaani järgi? Ekspromptmoment reportaažis peab kahtlemata olema. See viib mõneks hetkeks väljakujunenud plaanist eemale kogu loomingulise brigaadi. On väga tavaline nähtus, et plaanist kõrvalkaldumine režissööri poolt loob võimaluse ekspromptiks reporterile või vastupidi. Tekivad väga loomulikud ja elulähedased momendid, kus vastaja tajub, et see kõik sündis koos mõttega. Televisioonikaamera on niisugune aparaat, mis fikseerib kõik väga täpselt. Ootamatuse võttavad vastajad tavaliselt väga hästi vastu.

Kuid enamik telereportaaže läheb eestrisse siiski väljatšõtatud plaani kohaselt.

Neljandaks ettevalmistuse lülis ongi stsenaariumi või stsenaarse plaani kirjeapanek. Kas täpne stsenaarium

või stsenaarne plaan? Reake on siin anda retsepti. Pool aastat tagasi oli võimalus näha ühe Riia tuntuma televiisioonireporterit reportaaži ja ettevalmistusi selleks. See reportaaž tehti kindla stsenaariumi järgi, kus olid ette nähtud esinejate sõnavõttud, ühane täpsed ülemineku, liikumine, valguse suunamine, muusika jne. See reporter väitis, et täpne stsenaarium tagab reportaaži õnnestumise. Aasta tagasi aga luges sama reporter seminaril teooriat ja rääkis vastupidist, soovitades loobuda isegi stsenaarsest plaanist, välja minna ainult oma mõtetega, mis on saadud 20 minutit enne reportaaži algust.

Nähtavasti on õige vahepealne tee - piisab stsenaarsest plaanist, kus on kirja pandud põhilised reportaaži episoodid ja ülemineku.

Viies lüli ettevalmistuses on tehniline proov ja niinimetatud "kaameraproov". Kaameraproov tähendab teiste sõnadega eelnevat reportaaži "mahamängimist". Saade kujuneb sel puhul omandatu kordamiseks. Tehniliste eeskirjade kohaselt peab kaameraproovi ja saate vahele jääma vähemalt 60 minutit. Kui saates esinejad on palutud kohale veel ka tehniliseks prooviks, peavad nad reportaaži paigale tulema umbes 2-2,5 tundi enne saate algust. Kujutlege inimest, kes on läbi teinud selle raske katsumuse, näinud seda "telerehva" omavahelist sagimist, arusaamatusi, talunud prožektorite põrgukuumust, tundnud mikrofonipalavikku! Pärast seda on ta saateks niivõrd kurnatud ja väsinud, et korralikust esinemisest ei tule enam midagi välja.

Oma praktikas olen loobunud proovidest ja mõningate saadete puhul ka tehnilisest proovist. Istun 15 minutit enne reportaaži algust esinejatega korraks aknalauale või trepiastmele ja avan need probleemid ja mõtted, mis leiavad kasutamist eelseisvas reportaažis. Sellisest "sõjanõust" võtab muidugi osa ka režissöör, kellega kavataetakse käigud ja võimalikud n.-õ. ekspromptkohad.

Leiain, et niisugune meetod võimaldab esinejail tunda

end koduselt, vabastab nad esinemispalevikust ja loob tunde, et midagi "hirmsat" pelegi tulemas. Üleminek niasuguselt "proovilt" saatele on aujuv ja vahetu, sageli esinejad ei märkagi, millal nad juba eetris on.

Lastega on igasugune proov minu arvates absoluutselt keelatud. Selle peaks reeglina kirjutama televisiooni ABC-sse. Muidu võib juhtuda nii, nagu kord Ruth Perametsal. Ta küsis saates lapselt: "Kas sul on huvitavaid mänguasju?" Laps vastas: "Ma ju rääkisin teile juba. Muidugi on."

Nüüd veel küsimus - mida siis nõutakse televisioonireporterilt? Kas telegeenilisust, head sõnaosavust, laimatut käitumist, näitlejaomadusi, publitsistiannet või veel midagi muud? Arvan, et reporter peab olema imepeen kompleks kõikidest nendest omadustest. Elkõige nõutakse TV-reporterilt üht: ta peab teadma oma suurt vastutust esinemisel otse eetrisse - Eesti NSV-s 300-400 tuhandele vaatajale, üleliidulises süsteemis 40 miljoni le. Teiseks peab reporter uskuma sellesse, mida räägib ja näitab. Kui ta ise kõhkleb, on saade juba ette määratud nurjumisele. Ekraan toob ka tühiad piisajad suure teravusega vaataja ette. Seepärast pole õige anda reporterile seda teemat, mis talle ei sobi, mis pole südamekohedane.

Kolmas tähtis nõue reporterile on see, et ta peab saama vaataja sõbraks. Reporter on inimene, kes peab saama televisioonivaatajale heaks tuttavaks, keda usaldatakse, kellest lugu peetakse. Muidu ei laseks vaataja seda inimest ekraanilt oma perekonnaringi, oma intiimaease kodusesse miljöösse. Üleliidulise reporterite nõupidamise andmetel on niasuguseid televisioonireportereid sõpru maailmas väga vähe. Nii vähe, et neid võib näppudel üles lugeda. Kuid nad on populaarsed, neid tuntakse kõikjal, nende arvamused tuuakse kras ajalehtedes ja raadiao. Neid mehi kasutatakse oauslikult kõige tähtsamate väljapoliitiliste kommentaaride esitamisel. Väga tihti esinevad need mehed diktoritena. Juba oma miimikaga annavad nad vaatajale edasi oma arvamise. Vaataja tahab teada reporteri

seisukohta ja sageli muutub see ka tema seisukohaks. See nähtus kuulub juba psühholoogia valdkonda.